

UA-UAU onomatopeia. (haur hizkera.) Txakurra. *Ua-uauk zer eitten dau? (SB Eibetno)*. Sin. **txitxi**.

ÚAR, uarra (c). izena. (Angiozar, Ubera) **ÚGAR**. Herdoila. • Roña, herrumbre. *Ubera ta Anguzarren uarra esate jotsek erdoixai*. Sin. **órdai**.

ÚARTU (a). da-du aditza. (Angiozar, Ubera) **UGÁRTU**. Herdoildu. • Roñar(se). *Uartutako sarda puntia sartu jako ankatik*. Sin. **ordáittu**.

UBÉLDU1. ubeldu (d). aditza. Amoratarse. *Betondua ubelduta zeukan./ Laster ubelduko jatzu ipurdiko golpia. Beltzittu* da erabiliagoa. **2. ubeldu, ubeldúa** (d). izena. Moratón, cardenal. *Gorputz guztia ubelduz beteta urten zeban komisarixatik. Beltzittu* edo **beltzune** erabiliagoak dira. Ik. **úluna**.

UBERA (a). toponimoa. Bergara eta Elgeta artean dagoen auzoa.

Ubera trebera, Elgeta maleta, Anguzar trapuzar, Bergan tronpia ta Antzuelan koipia (d). esaera. Klem. Garai batean oso ezaguna zen esaera.

Ubera-lau, ubera-laua (c). toponimoa. Uberako kalea eta ingurua. *Ubera-lauan amar bat etxe egongo die*.

ÚBETA, úbetia (d). izena. Errotako andapararen "konportaren" atea. • La compuerta del depósito del molino. *Ubetia. Errotan bertan graduau eitten jaue geixao emun ero gutxiao emun ero, ero arrixa gelditzeko. Ubetia izengo zan ba*. Don. Etim.: ur+ate, beharbada. Ik. **kónporta**.

ÚDA, udía (a). izena. Verano.

UDABÁRRI, udabarríxa (a). izena. Primavera.

UDAGUEN, udaguena izena. (Eibar) "Udazkena. Baserrietan kalean baino gehiago erabiltzen da berba hau." (AAG <i>Eibes).</i>

UDALORA, udaloria izena. . (Eibar) primula vulgaris. Primula, vellorita.

UDÁZKEN, udázkena (a). izena. **UDATZEN**. Otoño. Oso adinekoek **UDATZEN** edo Uda-atzen ere bai. *Uda-atzenian garo-karruak eta alako batzuk bai, besteik etzeuan, garoz kargauta karruak, gurdixak*. Sot. Oso adinekoek **UDATZEN** edo **UDA-ATZEN** ere bai. **UDAGUEN** ere entzun daiteke Eibarren eta eskualdeko beste zenbait lekutan, adinekoen ahotan

ÚEL UAL, UBEL.1. uel, uéla (c). izena. Uhala. • Correa de cuero. *Uztarrixa lotzeko uela apurtzen danian korapillua eitte jako./ Guk miña esaten dotsau, olako... onetxen moduko zer bat, uelakin barruan lotuta egoten da, taka, taka, taka, arek joten dau*. Luis./ *Manofrak, eztaikit zuk dakizun zelakuak dien, burdiñia ei dauke, koskorak ei dauzke ta, uela emendik ola, ta au sartu eskuen da, burdiña-koskuak ei dia, manofrak orrek*. Ben. Uztarriarenari **EDE** ere bai.**2. uel, uéla** (d). izena. Anezkari bultza egiteko ehundegiak alde bakoitzean besoei lotuta dituen sokak. Ehuleak soka horiei tira eginez anezka mugitzen du alde batetik bestera. • Cuerda del telar que al tirar de ella el tejedor, la lanzadera recibe los golpes que la hacen circular de un lado a otro de la urdimbre colocando la trama. *Eta uala, emendik berakua uala, ta beso au zan ual baten bidez anezkiai bultza eitten*

otzana. Josu. **3. uel, uéla** (d). izena. Llanta de carro. *Uztaua dok ori be; meia danian uela. Burdixai, burdi zorrotzai eitte jakok orrekin, ia plantxa dezentia. Da meia baldin bada uela.* Don. Ik. **burtúel, llánta**. **4. uel, uéla** (d). izena. Burdinazko uztaua. • Aro de metal. *Ordenia emun otxanian borreruak, tornuan uela ipiñi lepotik, tornuai emun buelta, zela itto-ben.* Hil. (AA BergEus)**5. uel, uéla** (d). izena. Atearen ardatzari hormaren kontra eusten dion altzairuzko xafla.

UEZ Ik. **ugez**.

UEZABA Ik. **ugézaba**.

ÚFAL, ufála (c). izena. UJAL (EIB.). Uholdea, uraundia. • Inundaciones. *Agostuko ufalak kalte aundixak ein zittuan./ Ufala guk etxuau esaten, guk uraundixa esaten dou, ufala Plaentxian da.* Don. Sin. urixola (Aram.). Sin. **uraundí**.

UGÁLDU (b). da aditza. Ugaritu. • Aumentar en número. *Aspaldixan tabernak ugaldtu ta taillerak urrittu.* Sin. **ugarítu**. Ant. **gutxítu, urrítu**.

UGAR Ik. **úar**.

UGARI1. ugari, ugeri (b). zenbatzailea. Abundante. *Jente ugari dabill kalia./ Orrek ipuiña ugari dauka./ Ugari dago aurten perretxikua./ Emakumia, umiak ugeri eukitzeko eta lan ugeri eitteko.* Mertz. (AA BergEus) UGERI ere bai Osintxuko adinekoek. Ant. **urri**. **2. ugari, ugaríxa** (b).

adjektiboa. Zer asko duena. Atributo gisa erabilia ia beti. • Abundante, de muchas unidades. *Bedar txarra ugaríxa izaten da./ Kasta ugaríxa da ijittuena./ Ondo ugaríxa die etxe aurreko madaríxaBedar txarra ugaríxa izaten da./ Kasta ugaríxa da ijittuena./ Ondo ugaríxa die etxe aurreko madaríxa.* Horrelako testuinguruetan bakarrik. Ez da esaten "ugaríxa izan zien iez huelga-egunak" eta horrelakorik. Honelakoetan ugari. Ant. **urri**.

UGARÍTTU (b). da aditza. Aumentar en número. Sin. **ugáldu**. Ant. **gutxítu, urrítu**.

UGARÍXO, ugaríxúa (a). izena. UGARATXO (EIB.), UGATXO (ARAM.). Igela. • Rana. *Probaittuzu ugaríxo-ankak? Ba oso gozuak ei die.* Ik. **txántxiku**.

UGARTU Ik. **uártu**.

UGEZ UEZ. **Uez** entzun ohi da gehienetan osagai hau duten ondorengo berbetan.

UGÉZABA, ugézaba (b). izena. Ugazaba. • Patrono, amo. *Uezabakin burrukan eiñ i dau./ Uezaba geixao ibiltzen da errenterua daonian, da errixan ero daukanian bere nausixa. Orduan esaten da “uezaba da alako”.* Don. Esan U Ik. **jábe, nausi**.

UGÉZ-ÁITTA (d). izena. Aita-ordekoa. • Padrastro. *Uez-aitta ta uez-ama, ba padrastrua ta madrastia. Uez-alabia ba ospiziokua danian. Uez-semia ba berdin. Uez-... hospizioko seme-alabak direnian bakarrik ez; baita norbere aita edo amaren alargundu ondorengo ezkonkidea (uez-aitta, uez-ama), eta jakina, haren seme-alaba ordeak (uez-anai-arrebak). Adinekoek bakarrik ezagutzen dute hitza.* Ik. **aitta-órde**.

UGÉZ-ÁIZTA, ugéz-áiztia (d). izena. Ahizpa-ordea.

UGÉZ-ÁLABA, **ugéz-álabia** (d). izena. Hija adoptiva. Sin. **alába ordéko**. Ik. **ugéz-áitta**.

UGÉZ-ÁMA, **ugéz-áma** (d). izena. Madrastra. Sin. **ama-órde**. Ik. **ugéz-áitta**.

UGÉZ-ÁNAI, **ugéz-ánaia** (d). izena. Anai-ordea. • Hermano adoptivo.

UGÉZ-ÁRREBA, **ugéz-árrebia** (d). izena. Arreba-ordea. • Hermana adoptiva.

UGÉZ-SÉME, **ugéz-sémia** (d). izena. Hijo adoptivo.

UGÉZ-UME, **ugéz-umia** (d). izena. Hijo/a adoptivo/a.

ÚJENTU, **újentua** (c). izena. UNJENTU. Ukendua. • Ungüento, pomada. *Etorri zaitte gurera, ujentu on bat daukat erriandako./ Unjentu au emuteko esan dost medikuak. Gaur **pomada** entzuten da, baina gure mutikotan ez.*

UJOLDE, (a). toponimoa. (Elosu) UJELDE . Elosuko auzounea.

ÚJU EIÑ (d). du aditza. Oihu egin. *Gabaz uju eitten daben orri esaten jotsau gau-txorixa. Don. Gau-txorien oihuez entzun dugu bakarrik.*

UKÁ-PERTE (d). UKÁ-PUERTE. Ijitoek zuten ohizko defentsa dena ukatzea zen. Antzinako ijito-kontu ezagunean aitak preso daramaten semeari Uka-perte (uka fuerte) duela izena oihukatzen dio; dena uka zezala esateko modu zuhurra. • En un cuento popular de gitanos el padre grita a su hijo detenido que diga llamarse "Uka-perte", sugeriendole así que lo niegue todo. *Uka-perte, uka-perte dek ire izena! Uka-perte zala bere izena aittak esate jotsan semiai. Ukatzeko esan nai jotsan, baiña ezin esan ori direktamente ta. Ingo juan lapurretan bat ero zeoze, ta guardazibillak eruango juen da. Ukaperte dek ire izena, uka-perte mutiill! Klem. Tor. Etxebarriaren lexikoian ere badator honen aipamena: Uka, Jose, uka, eta egon zu orretan! Eta: Uko, Jose, uko, kastia bazara! (Etxba Eib).*

UKAT EGIÑ (c). aditza. (Eibar) Neka-neka egin, lehertu. • Rendirse a la fatiga o a otro exceso. *Kurutze astunan azpitan iru bider ukat ein ei eban gure Jaunak, urkamendiko tokira eldu aurretik. (Etxba Eib)./ Ukat eindda aillegau nitzuan Aixkorriko puntara. Sin. **ukatu**.*

UKÁTU1. ukátu (b). du aditza. Negar. *Eztostazu ukatuko nerekin asarre zarela./ Ezin dda ukatu portau dana./ Juiziuan dana ukatu zeban. Ik. **negáu**. 2. **ukatu** (b). da aditza. Negarse a algo. *Agintzen bazotsen, bera etzala ukatuko lan ori eittera. Sin. **negáu**. 3. **ukatu** (d). da-du aditza. Nekearen nekez etsi. • Rendir(se) de cansancio. *Basarrixan eoten zan orduan lana; ura danian urriñ, da ganau-zaintzia, ittulia, gaztaiña zuritzen berriz, e, ukatzeko laiñ. Aniz./ Zalgia parrau eitten da, katiu eitten da dana. Garixa lotu eitten dau, garixa ukatu eitten dau atzenian. Don. UKATUTA, batik bat. Ukatuta geldittu nitzan lastofarduak jasotzen./ Gure Jose Ramon ukatuta etorri da basotik. Sin. **ukat egiñ**. Ik. **mangáuta**, **pót eiñ**, **étenda**.***

UKOLONDO UKONDO. Ik. **ekúlondo**.

UKUTU Ik. **ikútu**.

1. ULE lk. ílle.

2. **ÚLE, ulía** (c). izena. Plastiko antzeko mahai-estalgarrria. • Hule. *Ulia erre da lapikuakin.*

ULÍXA (d). izenordaina. ULEXA (EIB.). Uria, halako. • Tal, fulano. *Ulixak esan zebala ta olakuak. Esan zotan neri eztakitt zeñ ulixak esan zebala baiña... Klem./ Ulixa etxetan, porrejenplo Izarrekuak, Bitxurtun baeguan ilddakua, Bitxurtun difuntua dagola ero difuntia dagola. Aniz./ Ulixak ulixai entzundakuak eta olako kontu beruak eukitzeittu. Klem./ Elgoibarko auspu-konpontzaille bati bialdu ei zetsan errekaua, juateko Eibarren ulexa lekutara, auspu bat euala konpontzeko ta. (SM Zirik)/ Esan zeban ulixa lekutan ulixa mutillakin ikusi zebala. Ondoko hitza mugagabeen. Gaur ia galdua. ALAKO erabiltzen da ordez: Alako lekutan alako mutillakin ikusi zebala. **ulíxa ta bendíxa** (d). izenordaina. Uria eta berendia. Fulano y mengano. *Ulixak eta bendixak kulpa guztiak, berak bapez. Gaur egun fulano ta bengano gehiago. Sin. aláko eta aláko.**

ULTZA, -E lk. íltza.

ULU1. ulu, ulue (b). (Leintz) Oihua. *Ulu baten jabitzen. uluka, ulúeka, ulúez* adberbioa. Oihuka. Bergaran txakurraren alaruez ia bakarrik. *Gure txakurak uluka emon dau gau guztia./ Txakurra ulueka dao, uluez dao. Don. Pertsonak **diarka** edo **txilíxoka** ibiltzen dira Bergaran; Leintz aldean, ostera, pertsonak ere **uluka**.* 2. **ulu, ulua** izena. "Aullido de perros y lobos; también el canto del buho." (SB <i>Eibetno).</i>

ÚLUNA1. úluna, úlunia (d). izena. Ilea joandako lekua; pertsonaren buruan, ardietan, etab. • Calva, espacio en el que se ha caído el pelo. *Ulunak esan eitte jako. Don. Behin bakarrik entzun dut. 2.*

úluna, úlunia (d). izena. Ubelunea, beltzunea. Azala kolpe bategatik beltz-beltz jartzen denean zer den galdetuta: *Beltzunia ero ulunia. Don. Etim.: ubel+una, ziurrenik. Sin. béltzuna, -e, ubeldu.*

UMÁU, umáua (d). adjektiboa. Gari, izara edo belarrondo artean kontserbatutako frutaz esan ohi da. • Se dice de las frutas conservadas entre trigo, sábanas, heno, etc. *Bai, umauak esate jakuek. Len etxauan kamaraik eta zerik eta... —Zela gordetzen ziren? —Gari artian be bai; armaixoko izara artian ero, erroa artian ero, gordetze zittuan, leku batzutan beintzet. Klem./ Sagar umauak jan giñuzen Karnabaletan.*

ÚME, umía (a). izena. Haurra; aberekumea ere bai. • Niño, -a; también cría de animal. *Zenbat ume daukazu?/ Konejuak umiak eittu. Hitz konposatuetan -kuma edo -kume: **txakurkuma, -e, konejukuma, -e, fraillekuma, -e, putakuma, -e, etab.** lk. kúma. **Lelengua Liliri, bigarrena***

Margari eta irugarrena sobrari esaera. (Antzuola) "Lehenengo umea poz handiz hartzen da, bigarrena ez hainbeste, eta hirugarrena..." (Lar Antz). **Umiak asi eta nekiak bizi** esaera. "Umeek lan handiak eta ardura handiak ematen dituzte." (Lar <i>Antz</i>). **Umiak ume, Inglaterran be ume** esaera. (Antzuola) (Lar Antz). **umé éesperuan egon** (c). esapidea. Haurdun egon. lk. **éesperuan égon. ume gorri** 1. **ume gorri, ume gorrixa** izena. Ume jaiio berria.

2. **ume gorri, ume gorrixa** izena. (Eibar) "Polluelo (txoriarena) recién eclosionado." (SB Eibetno).

ume zorri, ume zorrixa izena. (Eibar) Ume lotsabakoa.

Gaur egunian ume zorri guztiak zigarrua auan dabela ibiltzen die kalean. (AAG Eibes).umía azi (b).

aditza. Criar un niño. *Berak bakarrik azi zittuan bost umiak. umía eiñ* Abereak umea izan. *Katuak umiak eittu. umía éitteko egon* (c). esapidea. Haurdun edo ernari egon. Animaliez zein pertsonaz. *Biae gaztia umia eitteko dago. Sin. ernari egon. (animaliak), ume esperuan egon (pertsonak). lk.*

ernári. umia izan (a). aditza. Erditu, familia izan. *Maikak umia izan —(edo euki)— dau*

joan dan astian. Sin. euki. Sin. **famílixia izan. úmiak eiñ** (c). esapidea. Hacer(se) pedazos. *Neskatilliai platera eskutan artzen lagatzen bajatzu laster eingoittu umiak.*

UMEÁLDI, umealdíxa (b). izena. Animaliak umeak egiten ditueneko aldi bakoitza. • Camada. *Konejuak urtian bi umealdi ero iru izateittu.* Ardien kasuan, baita artaldearen bildots-egite bolada bakoitza. *Urte batekuak baiña umealdi diferentetakuak die onek billotxok.*

UMEASTÚNDU (d). da aditza. Haurdunaldia oso aurrera euki. • Tener la preñez muy adelantada, el vientre muy hinchado. *Apala” umeastunduta dago ta ezingo dou uztartu.* Behiez entzun dugu bakarrik. Ik. **astúndu**.

UME-DENPORA, ume-denporia (c). izena. Haurtzaroa. Infancia. *Ume-denpora negargarrixa pasautakua da ori.*

UMÉGINTZA, umégintzia (c). izena. Parto, tanto de personas como de animales. *Umegintzia dago etxe ortan; partua dagola./ Umegintzan il zan aura andria be. Klem.* Behiena **txalgintza.umegiñan** (c). adberbioa. Pariendo. *Umegiñan dago ardixa.*

UMÉ-ÍZARA, umé-ízarak (c). izena. UMEZARA (EIB.). Lehengo oihalezko painalak. • Pañales antiguos. *Egun guztia ume-izarak garbitzen./ Izarak eta mantatxuak eukitze jittuen. Klem.* Pluralean, batik bat.

UMEKERÍXA, umekerixía (a). izena. Chiquillada. *Umekerixa bateaittik asarretu zien.*

ÚMEL, uméla (b). adjektiboa. Húmedo, medio mojado. *Intza ein ddau ta umela dago bedarrondua./ Oinddio umela dago atzo esegittako erropia.* Ik. **ézko, ezkúra, éze**.

UMÉLDU (b). da-du aditza. Umel bihurtu. *Etxe aretan izarak pe umelduta egoten die, ain dda paraje zokua eze./ Umeldu ero lizundu (belarra). Umeldu ezkerro ba urrengo lizuna. Umelak lizuna dakar ondorik. “Bedar umela ekarri dou. Au lizundukok”. Don.*

UMÉLOI, uméloixa (c). izena. Placenta. *Txala eiñ eta umeloirik ezpadau eitten betenaixuai abixatzen jako.* Azen.: úmeloire bai. Sin. **káren**.

UMÉMIÑ, umemiñak (d). izena. (Oñati) Haurgintzako minak. • *Umemiñetan geratu dok. Umemiñakin dao: con dolores de parto.* (Izag *Oñ*). *"Umemiñetan geratu dok. Umemiñakin dao: con dolores de parto." (Izag Oñ).*

UMÉSKE (b). adberbioa. Susara. • En celo el ganado vacuno. *Beixa umeske daukagu.* Sin. ixko eske. **umeske jarri** (b). Umesketu. Encelarse la vaca. *Laster jarriko da umeske pinttia.* Sin. **umeskétu**. Ik. **arkéra, ígel egon, xípu, altan egon**.

UMESKÉTU (c). da aditza. Susara jarri behia. • Encelarse el ganado vacuno. *Urrengo umesketzen danian txarolesa bota bia jako.* Sin. **umeske jarri**.

UMETERÍXA1. umeterixa, umeterixía (c). izena. Ume mordoia. • Montón de niños. *Bostak aldian sekulako umeterixia izaten da ikastola aurrian.* **2. umeterixa, umeterixía** (d). izena. Umeak, haurrak, orokorrean. *Umeterixia ziero lelotuta dago telebisiñuakin.*

UMÉTOKI, umétokixa (b). izena. Matriz. *Beixa kendu ein bia dabe, umetokixan zeoze dauka*

*itxuria ta./ Matriza betenaixuak-eta esaten dau, sartu eskua ta, ibiltzen da ta, “oker dauka, matriza dauka biurtuta”. Baiña guk umetokixa esaten dou geuk. Don. Abereenari, batik bat. Pertsonarenari **matriza** deitzen zaio normalean. Ik. **natúra, txuringa, umetokixa bota** aditza. "Salirse el útero tras el parto, generalmente en las vacas." (SB <i>Eibetno).</i>*

UMÉTU (b). da-du aditza. Ume bihurtu. *Ze, zuk pe ziero umetu biozu, ala?*

UMÉZAIÑ1. umezaiñ, umezáiña (c). izena. Umeak zaintzen dituenak. • Cuidador, -a de niños, chacha. *Umezaiña joan jako eta beste baten billa dabill. 2. umézaiñ (b). adberbioa. Umeak zaintzen. *Biar umezaiñ tokatze jat./ Aspertuta nago beti umezaiñ.**

UMÉZURTZ, umezúrtza (c). izena. Huerfano, -a. *Oso gazteik geldittu zien umezurtz.*

UMÍA EIÑ Abereak umea izan. *Katuak umiak eittu.*

UMÍLDDU (c). da aditza. Apaldu. • Sosegarse, aplacarse. *Oso arrua zan gaztetan baina majo umilddu da edadiakin./ Aura be umildduta egongo da ill ezpada. Mertz. Ik. **mantsótu, otzándu.***

ÚMILL, umílla (b). izena. Apala. • Humilde, sencillo. *Andra umill askua zan Jerolima.*

UMÓRE, umoría (a). izena. Humor. *Eztauka ezetarako umoreik. umoréko egon (b). esapidea. Umore oneko egon, harrapatu. *Gaur aitta umoreko zeuan da milla pezeta emun dosta./ Umoreko arrapatzen bozu preguntaixozu gure jornalakin ze pasatzen dan. Sin. umoretsu egon, arrapau...**

UMORÉTSU, umoretsúa (c). adjektiboa. Umore onekoa. *Oso umoretsua zuan zuen aittajuna. umoretsu egon. Ik. umoréko egon.*

UNA, -E1. úna, -e, únía (b). izena. Zona, espacio, trecho. *Basarriko bidia una baten ziero ondatuta dago. Hitz konposatuetan: gorriuna, beltzuna, sartuuna... 2. úna, -e, únía (c). izena. Rato, momento. *Una baten egon nitzuan elizatik urtetzeko be, sermoia etxauan aguantatzeik eta.**

UNAMUNÍXO, unamunixúa (d). izena. UNAMORIXO. Armonia ona, familiako edo lagunarteko giro ona. • Buena armonía. *Unamunixua? ja, ja, ja (barreak); unidadia ero, unión, ero. Familixa ortan dago unixua esateko, unamunixua. Eta beste noizbait? Auzo baten-ero unamunixo ona dagola. Klem./ Bazkalonduan, guztiak alai ebizen, unamorixuan, ango kantau biarrak ez ei eukan akabaurik. (SM Ezten). UNAMUNIXO TXARRA ez omen da esaten.*

UNE Ik. **úna, -e.**

UNGRIÁNO, ungríanuak (d). izena. Gerra ingururarte herriz herri ibili ohi zen giza-taldea, oihalak saldu eta titiritero ikuskizunak emanez. • Hungrianos; grupo nómada que llegaba a nuestros pueblos hasta la última guerra. *Leno ijitto moduko zerak etortze zittuan, kaldereruak ero zerak; etxakixat arek teatruak ero ze eitte zittuen be. Bai, sekulako jítana elegantiak etortze zittuan, eundoko karro dotoriekin dda, lenao. Urte asko dok, baiña etortze zittuan ungrianuak. Klem./ Ungrianuak pa, Ungriako jentia zan, arek gutxiao ibiltten zien, baiña izen zien emen e epokak etorten ziena ungrianuak pe. Mertz./ Ona lenao etortzen zien ungrianuak ero, esaten gontsen. Andrakumiak eta ola ijitto modura ero karruekin, da telak saldu. “Ze dia orrek?” eta “ungrianuak ero, kaldereruak ero”. Don. Ikusten denez "ungriano" eta "kalderero" gauza berdintzat dute. Sin. kalderero.*

ÚNIKO (c). adberbioa. Unicamente, solamente. *Guk eztou xagu-tranpaik saltzen; orrek uniko Erratzunian billaukoittuzu./ Ordu ontan eztaukazu Donostiarako konbinaziñoik; taxisian Zumarrara joaten baza uniko.*

UNJENTU lk. **újentu**.

UNO KON OTRO (c). esapidea. Batenaz besteren itzulpen literala. Biak erabiltzen dira, baina "uno kon otro" oso sartua dago. • A fin de cuentas, uno con otro. *Erarixakin dezente irabazi giñuan baiña janakin galdu; uno kon otro parra urten giñuan./ Etxakixat, baiña uno kon otro amar bat mila duro galduko giñuan.* Sin. **batenaz beste**. **uno kon otro buztan y potro** (c). esapidea. (arrunkeria.) Azkenean parra, antzera, edo halako zerbait esan nahi duen esaera elebidun umorezkoa.

UNTAU1. untáu (a). aditza. Huntar. *Neri lapiko ondarra ogixakin untatzia gustatzen jat.* Ogia «untauta» jatea oso ohikoa zen lehenago. **2. untáu** (c). aditza. Sobornar. *Ta ez al legoke modurik, besterik ezian jueza zerbaitt untau ta lurrak danak ezpadira be erdixak edo nereganzeko? (SM Ezten).* Sin. **busti**.

UNTÚRA, unturía (d). izena. Jugo, sustancia. *Garua olakoxe sustarra ero motzauakin ebai biar, an euala unturia ta; lurrakin, onduan. Hil.* lk. **onura**.

UNTZ, úntza (b). izena. . hedera helix. Yedra. Paretan nahiz arbolan gora aidoso igotzen da, baina besterik ezean lurrian zehar ere zabaltzen da.

UNTZA, untzie izena. (Aramaio) lltzea. lk. **íltza**.

UNTZILLA-KEIXA, untzilla-keixia izena. "Gerezi mota bat. *Ezta aundixa be, anpolaixa baiño txikixaua, metautakua.*" (Lar Antz).

UNTZÓRRI, untzorría (c). izena. Untzaren orria, kailuendako erabilia. • Hoja de yedra. *Untzorrixa kailluendako dok ona, binagretan beratzi orduan eukitta. Ipiñi, eta kendutakuan beste bat ipiñi, eta zuri-zuri indda ziero oneratze jok kaillua. Klem.*

UPATEI lk. **íputei**.

ÚPEL, upéla (d). izena. Hemen <i>barrika</i> edo <i>bukoe</i> berbak erabiltzen dira upel-en lekuan, baina Don.k dio Egiño-ko sagardotegian <i>upel</i> deitzen zitzaizola barrika handiari, estutu berriak ziren zuku guztiak hartzen zituenari. *Sardaotei bastante aundixa Egiñon, oinddio be an jak; eta zeuan lelengo artzeko, dana batera artzeko, zeuan upela, aundi bat, milla litrokua, eta gero andik bukoetara pasatze zaban. Da bukoiak pa bosteun ero seireun litrokuak ero ola zien. Don.* lk. **pípa**.

UPIÑ lk. **ipuíñ**.

1. UR, urra (d). adjektiboa. Hurbilekoa. • Cercano, -a. *Ermua eta Eibar erri oso urrak die./ Orrek senide-ur gutxi dauka./ Barrenetxe ta Narbaiza gure auzo-urrak die.* Hitza soilik (lehen adibidea) gutxi erabilia, nahiz eta antzina normala izan. Konposatu moduan: senide-ur, auzo-ur, basarri-ur, eta beste banakaren bat, biziago.**úrren, úrrena** (c). adjektiboa. Hurbilena. • El más cercano. *Aralarrarera joaten ga eskiatzera urrena dalako./ Uberan daukau tabernaik urrena.* Konposizioan batik bat: *auzo(ik) urren, etxe(ik) urren, senide(ik) urren...* Ari danak il jakoz da Donostiako lengusuak izangoittu senide urrenak./ Auzoik urrenai tokatze jako abadiai abixatzia. Ant. **úrriñen**.

1. UR1. ur, ura (a). izena. Agua.

Eundaka urtietan, ura lengo bidietan esaera. (Antzuola) "Es peligroso estrechar el cauce de los rios." (Izag *<i>Antz</i>*) **Ura eta sua belaunez azpittik** esaera. (Lar Antz). **beteko urak** (c). izena. Norbera estaltzeko moduko urak. *Ibaia beian etorrenian be ixa beteko urak izaten ziran ta iñor ez zan atrebitzen islara pasatzen. (SM Zirik) éskutarako ur, éskutarako úra* (d). Edateko balio ez duena, baina beste zereginetarako bai. *Andik eruten giñuan eskutaakua, baiña eratekua itturritik. Jjp. ur aundi, ur aundixak* izena. Sakonera handiko urak. Hankarekin lurra ukitu ezin den lekua. **ur aundiko arraiña izan** (c). esapidea. Inportantea, esperientzia handikoa izan. *Ori eztabe kartzelan sartuko, ori ur aundiko arraiña da. ur aundixetan sartu* (c). esapidea. Erantzukizun handiko gauzetan sartu. *Fabrikako gerente ein dabe eta ur aundixetan sartuta dabill. ur ázal, ur ázalak* (d). izena. Aguas poco profundas.

ur gaiñeko bitsetan lk. **bits. ur gárbi, ur garbíxa** (a). izena. Agua limpia, clara, transparente.

ur gázi, ur gazíxa (b). izena. Agua salada.

ur géldi, ur geldíxa (c). izena. Agua estancada. *Ur geldixan ugaritzen die ugarixuak./ Ur geldixa usteldu eitten da. ur géza, ur gezía* (d). *Ura gazixa ta gezia izan leikek. Klem. ur maillátu, úr maillatúa* izena. Salto asko egin ondoren mailatuta dagoena. **ur sákon, ur sákonak** (c). Aguas profundas. *Kangrejuak eztie ur sakonetan ibiltzen, ur azalak gustatzen jakue. ur txiki, ur txikixak*

izena. Hankekin hondoa ukitzeko moduko urak.

ur zíkíñ, ur zikíña (a). izena. Agua sucia, turbia. lk. **erderak artu. ur-bizi, ur-bizixak** izena. Ura

azkar eta bizi doan erreka tarte. **urak ekarri1. urak ekarri** (c). esapidea. Baserrietan ura falta denean, hartzen den lekuraino -errekaxo, deposito, iturri- joan, zer pasatzen den ikustera eta aberia konpontzera. *Gizonak urak ekartzera joanda die Urkitzara. 2. urak ekarri* (c). aditza.

Ur-korrenta etxean sartu. *Gerra-aurretxuan ekarri zittuen urak gurera. urak euki* esapidea. (Eibar) Norbaiten traza edo antzeko nortasuna izan. *Orrek bere aittan urak dakaz. úrak ipiñi* (c). aditza. Ur korrontea jarri etxean.

Oin ddala gutxi jarrittue urak. urústel, urustéla (c). izena. Ur geldia, jada berdetuta dagoena. **2.**

-ura (b). izena. Konposatueta, zumoa, zukua: naranja-ur, limoi-ur, etab. • Zumo, en palabras compuestas. *Oso ona da naranja-ura./ Melokotoi-ura artu giñuan. 3. ur, ura* (d). izena. Isurialdea. Etxeak teilatua zenbat aldetara duen adierazteko erabiltzen da. *Au iru aldetara ura daben etxia da. Benito.* Bi ureko etxea, iru urekoa, lau urekoa... esaten da.

2. UR, úrra (a). izena. Avellana. *Urrak etara dosku ogixa ta ardauakin.* ABILLANA beste zer bait da, kakauetea, alegia. Erdaraz ere "hemos comido urras" entzun ohi da. Zuhaitzari berari ur soilik ere bai: *Urrera igo dau mutikuak. Baina ur-arbola, normalean.* lk. **abíllana.**

3. UR1. ur, urra (d). adjektiboa. Hurbilekoa. • Cercano, -a. *Ermua eta Eibar erri oso urrak die./ Orrek senide-ur gutxi dauka./ Barrenetxe ta Narbaiza gure auzo-urrak die.* Hitza soilik (lehen adibidea) gutxi erabilia, nahiz eta antzina normala izan. Konposatu moduan: senide-ur, auzo-ur, basarri-ur, eta beste banakaren bat, biziago. **úrren, úrrena** (c). adjektiboa. Hurbilena. • El más cercano. *Aralarrarera joaten ga eskiatzera urrena dalako./ Uberan daukau tabernaik urrena.* Konposizioan batik bat: *auzo(ik) urren, etxe(ik) urren, senide(ik) urren... Ari danak il jakoz da Donostiako lengusuak izangoittu senide urrenak./ Auzoik urrenai tokatze jako abadiak abixatzia.* Ant.

úrriñen. 2. ur (a). adberbioa. Hurbil. • Cerca. *Ni zure ur-urrian bizi naiz./ Urretik bota zotsan tirua./ Urrera ondo ikusten dot.* Lekuzkoetan bakarrik: *urrían, urréko, urrétik, urrera...* Ur edo urre ez dira hutsik esaten, errepikapenetan ez bada: UR-URRIAN edo URRE-URRIAN. **urrik (emon) be(z)** esapidea. Ni mucho menos, ni por asomo. *Mindegiak errez irabaziko jotsak Arriai — Bai zera, ezta urrik emon be./ PPK PSOEi etxotsak urrik emon be eingo./ Estu artuko*

zebalakuan, baiña ezta urrik pe.

URAKAPIÑ, urakapiñak (c). izena. (Soraluze) Ufalak ibai bazterretan edo erdiko uhartetxoetan uzten dituen hondakinak. Suegurra, batik bat. *Erri guztia konturatuta ei zeuan ibai erdi inguruan euan ugarte edo islan bazala egurra, bertan azitakuaz gaiñera ufalak ekarritako urakapiñetan.* (SM Zirik)

URAK ARTU esapidea. Bainuetxera joan. *Zestonara joan die urak artzera.* Klem.

URAMILL, urámilla(k) izena. (Oñati) "Riada, ola de mar. *Or datoz uramillak!: las aguas grandes después de la lluvia.*" (Izag Oñ) AMILLAK ERUAN: itsasoak eraman. Ik. **amill**.

URANDRA, urandria (Eibar) triturus sp.. Tritón.

UR ÁRBOLA, ur árbolia (a). izena. . corylus avellana. Avellano. *Ur arbolia esaten jau jateko urra batzen danian, aundixai, eta urritza esaten jau eskeretan egoten dana, silbestriai; urritza, urritz sastrakia.* Don. Urrak ematen dituen arbola ezaguna. Berez sortutako ugari topa daiteke errekondotan, bide zaharretan etab. Berez sortutakoari URRITZa esaten zaio. Ik. **urritz**.

URARDÁO, urardáua (b). izena. Ardoa eta ura nahasturik. • Mezcla de agua y vino. *Mutikotan urardaua emuten zoskuen bazkalorduan.*

URÁTS, urátza (d). izena. URETZ (ARAM.). Halsa botatzen duen ura. • Agua sulfurosa. *Balnearixotan egoten da uratsa, eta badie iturrixak emen inguruan be./ Uratsa, eztakik arrautza-ustel usaiña botatzen dabena? Klem.* Uratsaz beti "arrautza-ustel usaiña" duela esan ohi da. Ik. **arráutzaústel**.

URÁUNDI1. uraundí, uraundíxa (b). izena. Uholdea, ufala. • Riada, inundación. *Gure sobarrengo zubixa uraundixak eruan zeban.* Sin. **úfal**. **2. uráundi, uráundixak** (c). izena. Ur sakonak. Lekuzkoetan, batik bat. • Aguas profundas. *Ez juan uraundittara, eztakizu igarixan da./ Uraundittan ibiltzia gustatze jako.* Pluralean. Sin. **ur sákon**.

URAZAL, urazala (d). aditza. Agua poco profunda. NON kasuan ia beti: URAZALIAN. *A flor de agua, a poca profundidad. Urazalian zebitzen anborraiñak eskupetiakin arrapatzen zittuan.* Ik. **ur ázal**.

URBATU, urbatua (d). izena. (Oñati) "El pozo de agua." (Izag <i>Oñ</i>).

UR BÉDAR1. ur bedar, ur bedárra (d). izena. . Ihia. Junco. Ik. **íxa**. **2. ur bedar, ur bedarra** (d). izena. . sanicula europaea. Sanícula. (SB Eibetno).

URBÉDEINKATU, urbédeinkatua (b). izena. Agua bendita. *Urbedeinkatua etxetara partitzen zan Paskua egunian.*

URBÉDEINKATU-ONTZI, urbédeinkatu-ontzíxa (b). izena. Agua benditera. *Urbedeinkatu-ontzira jausi jako txapela.*

URBÉRO, urberúa (a). izena. Agua caliente. *Urbero poltsiak in joaten da obero.*

ÚRDAI, **úrdaixa** (a). izena. Tocino. Ik. **irúgiarre**, **urdáiazpiko**.

URDÁIAZPIKO, **urdáiazpikua** (a). izena. Jamón. Sin. pernill (Lein.). Sin. **pernill**.

URDÁIGAILLU, **urdáigaillua** (d). izena. Corteza de cerdo. *Garixen kontrako erreimeixue: urdeigailuaz kurtzie eiñ garixe dauen lekuen eta gero urdeigailue ondo gorde (hortxe jak sekretue). Normalien hillabetien dana garbi. (AA ArrasEus, 195. o.).* Ik. **gáillu**.

URDAIGIXARRA, **urdaigixarria** izena. "Tocino veteado. • Gixarria daukan urdaixa, zuri-zurixa izan biharrian." (SB <i>Eibetno.</i>

URDÁILL, **urdáilla** (d). izena. Ganaduen sabela. • Tripa, estómago de ganado. Gaur egun **tripa entzuten da gehiago**. Ik. **estómagu**, **urdail-zúlo**.

URDAIL-ZÚLO, **urdail-zulua(k)** izena. Urdaila eta hezurren artean, alde banatan, sortzen den sakonunea, urdaila hutsik dagoenean. • El hueco que se forman en cada lado de la parte superior del estómago del animal cuando éste está vacío. *Urdail-zuluak, beixak tripia utsik daukanian eukitzeittuan zuluak. Klem.*

URDAIONTZO, **urdaiontzua** (d). izena. (Antzuola) URDAIUNTZO, ONTZO. "Cada una de las patas del cerdo con su carne: <i>lau urdaiontzo.</i>" (Izag Antz).

URDE Ik. **txárri urdía!**

URDÍNDU1. urdinddu (d). aditza. "Ilea zuritu; ez dago zuri-zuria egon beharrik hori esateko, nahikoa da ile zuri batzuk izatea." (Lar Antz). **Etzara etorriko Jesukriston bizarra urdinddu arte** esaera. (Oñati) "<i>Etzara etorriko Jesukriston bizarra urdinddu arte: </i>no vendrá usted nunca." (Izag Oñ). **2. urdinddu** (d). da aditza. Volverse azul. *Sutaittik etara eta tenplatzeko uretan sartzerakuan urdinddu eitten da. Eus.* Ik. **urdíñ**.

URDIN-ILLUNDU aditza. (Eibar) Pavonar.

URDIN-SÁGAR, **urdin-sagárra** (c). izena. Marra gorrixkako sagar mota ale-handia. *Gure sobarrenian dago urdín-sagarra.*

ÚRDIÑ1. urdíñ, urdíña (d). adjektiboa. Azul. Usado por nuestros antepasados. *Lenoko zarrak asko erabiltze juen urdíña, e; zeru urdíña dago ta. Ero koloriaaittik. Urdíña, urdíña erabiltze juen len. Klem./ Guk azula. Urdíña... geuk erropiai tta ez. Sagar urdíña, urdinsagarra. Urdíña ola esan ez. Urdinperretxikua ta... lizundutako gauza bati... aretxi be puxkat esaten jako, lizun-berdia eiñ ezker, ño, au be urdintzen asitta jak. Don.* Bergarako gure lekukoen arabera, ilea ez da "urdinddu" egiten, "zuritu" baizik. Grisa edo definizio zaileko kolore eremu hori izendatzeko ez dute Bergara aldeko adinekoek ia erabiltzen, guk dakigula behintzat. Leintz edo Oñati aldekoek beharbada gehiago. Dena dela, urdin-perretxikua edo urdin-sagarra ez dira inondik inora azulak. Sin. azul (arrunta, eskolaren eraginez urdin pizten ari bada ere). Sin. **ázul. urdínska, urdínskia** adjektiboa. "Un poco gris." (Izag <i>Oñ

</i>**2. urdíñ, urdíña** (c). izena. . russula virescens. Gibelurdina, perretxiku ezaguna. Izen latinoia berdina bada ere (?), hiru perretxiku desberdin dira guretzat **gibelurdíña** (tono more, gris edo berdexkakoa), **korosoa** (berde argia, txapel ederrekoa) eta **urdíña**. Azkenengo hau, gezurra badirudi ere, berde-berdea da. Ik. **gibélurdiñ, koróso**. **3. urdíñ, urdíña** (d). izena. Tela de mahón,

"azul de Bergara". *Emen Bergaran eitten zan telia zan urdiña, lanerako urdiña, ari Bergaran esate jakon urdiña, baiña Durango aldi ankiña esaten dotse, ankiña. Eztot beste iñun entzun. Josu. Sin. ankiñ, máun.*

UREBAGI, urebagixa izena. (Eibar) "Tenplian pieziari iñoiz gertatzen jakon zartaria edo ebagixa ur hotzegixan hozten danian." (SB Eibetno).

UR-ÉRRETEEN, ur-érretena (c). izena. Zanja por la que circula el agua. *Tratoria ur-erretenian sartu ta kristonak ein giñuzen etarutzen. Ik. erréten.*

URÉSNE, uresnía (c). izena. Ura nahastuta duen esnea, lehen katarroaren edo gripearean kontra erabilia. • Leche aguada. *Uresnia len katarruandako ta asko erabiltze zuan; urakin egositta esnia. Orduan desnatadaik etxeuan da orregaittik izengo zuan. Uresnia; gripiakin da zeuanian uresnia. Klem.*

URÉTA, uretía (c). izena. Ur garraioa. *Egun guztian baten batek uretía ta, bakizu ura zela gastatzen dan; gaur baiño obeto kaso eitten jakon. Hil.*

URETAKO SUBA, uretako subia (c). izena. UR-SUBA. natix maura. Culebra de agua.

URETZ Ik. uráts.

ÚRGULLU, úrgullua (d). izena. Harrotasuna. Orgullo, altanería. *Ziero arruinau zien, baiña artian be urgulluagatik taxisian pasiatzen zien./ Kubako gerran kapitan izanan urgullu demasa zeukan Krisostomo zanak. Klem. **Urgullua** eta **arrokerixia** ez dira gauza bera. Bigarrenak fanfarrería, txuleria esan nahi du, eta **urgullua** duinagoa da, balore positibotzat jotzen da. Oso edadetuek bakarrik erabilia.*

URIAUZO toponimoa. Agiri zaharretan azaltzen denez, Bergarako hiribilduaren ondon, Santanako Jauregiaren inguruan zegoen auzoa.

URIXOLA, urixolie izena. (Aramaio) Uriola, uholdea. Ik. **úfal**.

URJÁUZI, urjauzíxa (d). izena. Cascada. *Urjauzi azpixan baiñau giñan.* Gutxi erabilia. Ik. **úrsalto**.

URJEL (d). adberbioa. Mehatz. • Ralo, poco poblado. "*Urjeltxo dao arbixa: miatz.*" (Izag Oñ). Sin. **míetz**.

URJOL, urjóla "El agua que corre al caer un aguacero; <i>urjól bat. •" </i>(Izag <i>Antz</i>).

URKÁBERA, urkáberia (d). izena. (Oñati) "Sentencia de horca. <i>Urkáberia emon xai: </i>le han dado la sentencia de horca." (Izag Oñ).

URKAMÉNDI, urkamendíxa (d). izena. URKAMEN (OÑ.). Urkaketa. • Ahorcamiento. Hau dio Hilarik Angiolilloren "urkamendixa" kontatzerakoan: *Gaur e, baakizu gaur ero biar ze funziño ero ze ikusmira daon Bergaan? "Urkámena merezi: merecer la horca."* (Izag Oñ)

URKÁTU (b). da-du aditza. Ahorcar(se). *Teillatuko abetik urkatu zeban bere burua (edo urkatu zan)./ Turkian oinddio jente asko urkatzen dabe. Ik. **bere burúa bóta**.*

ÚRKI, urkíxa (b). izena. . betula pubescens. Zurzuria. • Abedul. Gaztetan gerriak kolore gorrixka badu ere laster hartzen du bereizgarri nabarmena duen kolore zuria. 10 edo 15 m hartzen ditu eta asko sartu ohi da ibilbide eta jardinetan apaingarri bezala. Mugarri zuhaitza da, agian bere kolore zuriagatik, eta betidanik sartu izan da mugetan. Basoan ere ugari aurki daiteke batean bestean, baina ia ez da geratzen urkidirik. Urkia zotzak egiteko erabiltzen da, eta papera egiteko ere ona omen da hari asko duelako. Piano teklak egiteko ere erabiltzen zen. Ik. **úrkiri**.

ÚRKILLA1. úrkilla, úrkillia (c). izena. Zutabe edo enbor batetik bi irteten direneko gauzakia eta lekua. • Horquilla. *Arboliak urkillia eitten daben lekuan dauka zozuak apixia./ Urkillia ta gomiakin eitten da tiragomia./ Bizikletian urkillia apurtu ta muturrez aurrera jausi zuan./ Guriak eukan belarrixan urkillia (ardien marka), trak, urkilla bat kentzen jakuen. Luis. Ik. **ankáurkilla. 2. úrkilla, úrkillia** (c). izena. Puntan urkila duen makila, belarrari buelta emateko tresna. • Herramienta que sirve para remover la hierba, por ejemplo, y que consiste en un palo que se divide en dos (o en tres) en la punta. *Bedarrai buelta-ta emuteko urkillak; egurrezkuak; bi ortzetakuak, emen ibiltze zienak beintzet. Klem. 3. urkilla, urkillia* (c). izena. Bi puntako iltze arkuduna. *Urkillak. Orrek alanbre eztakan alanbria josteko, ta esolak-eta kanpuan zerradurak-eta eitteko. Sebas.**

ÚRKIRI, úrkirixa (d). izena. URKIDOI (ARAM.). Urkidia. • Bosque de abedules. *Txikason iru miliziano il zittuan urkirixan. Klem. Ik. úrki.*

(d). toponimoa. Agarregoikua baserritik hurbil dagoen lekuizena. Handik hartzen dira gure baserrirako urak. Noizbait urkidia izandakoa.

URKO, urkua (d). izenordaina. Lagun hurkoa. Prójimo. Pedro.

UR-KÓRRENT1. ur-korrent, ur-korrénta (b). izena. Agua corriente. *Oinddio etxe askotan eztao ur-korrentik./ Bakillaua ur-korrentian jarri dot gatza joan dakixon. 2. ur-korrent, ur-korrénta* (b). izena. La corriente. *Ur-korrentak iru ardi eruan zostan errekoa pasatzerakuan./ Kontuz ibilli, demaseko ur-korrenta dago ta. Ik. kórrrent.*

URKÚLDU (c). du aditza. (Ubera) Aletu. • Desgranar. *Artua eskuz urkultzen zan, artakaskaxkara bat eskuan artu ta txarra-txarra. Sin. alétu, irakúrri, garandu.*

URKÚLLU1. urkúllu, urkúllua (d). izena. (Oñati) "La confluencia de dos rios." (Izag <i>Oñ</i>)</p></div>
<div data-bbox=

Ik. **mirúbuztan**.

UR-MAKINISTA Ik. **markiñóta**.

UR-NÉGAR, ur-negárra (c). izena. "Hilo de agua que brota de las peñas, manantial de agua escaso y poco perceptible." (Azkue). *Sikuteik aundixenian be ur-negarra ikusiko zu Basotxoko bide baztarrian.*

UROE, -I, uróia (d). izena. Hurón.

URÓILLO, uroillúa (c). izena. gallinula chloropus. Erreka baztarretan ibili ohi den hegazti handi xamarra. Gallineta de agua; ave de paso. *Uroillua sasixan ezkutauta badago zapaldu arte ezta*

mobitzen.

UROILLO BALTZ, uroillo baltza izena. (Eibar) fulica atra. Focha.

ÚRPE, úrpie (b). izena. Ur azpia. *Ixa urpian dago Venezia*. Lekuzkoetan ia bakarrik.

UR-PÓLTSA, ur-poltsía (c). izena. Umea izan aurretik apurtu ohi den urez betetako poltsa. • Bolsa de agua que se rompe momentos antes de parir. *Ur-poltsia apurtu dau ta laster dou txalgintzia*.

URRABOTÓE, -I, urrabotóia (c). izena. . tanacetum parthenium. Matricaria. Bi urteko bizia duen landare honek lore txiki, ugari eta oso usaintsuak ditu. Baratzetan landatzen da apaingarri gisa. Dirudenez antzina Orientetik ekarria da. Loreak mantzanilaren antza du eta erabilpen berdinak dauzka, baina hartzeko mikatzagoa da. Itxuraz oso antzekoa baina tamainuz txikiagoa denari **lora txíkixa** deitzen zaio. Ik. **lora txiki**.

URRAIDAburdingorri, **burdingorrixa** izena. (Eibar) "Kobrea. *Arrateko aldietan bazan burdingorri gei apurren bat*. Sin. urraida (Eib.)**ibai, íbaixa** (b). izena. Deba ibaia, eta munduko beste erreka handiak. • Rio grande. *Ibaixak gaiñezka ein ddau Zubittan./ Ubera erreka Barruti parian sartzen da ibaixan*. Hitzun onek beti erabili izan badute ere, jende asko da **erreka** besterik esaten ez duena.

URRÁTU**1. urratu** (b). da-du aditza. Rasgar(se), arañar(se). *Etxatsu ez zuri eskuak urratuko./ Erropa guztiak urratuta etorri die umiak basotik*. **2. urratu, urratúa** (b). izena. Arañazo, rasponazo. *Demaseko urratua ein neban belaunian alanbre-estakiakin*. **3. urratu, urratúa** (b). izena. Arropako arratara. • Rasgadura. *Praketan urratua daukazu*.

1. ÚRRE**1. urre, urría** (a). izena. Oro. *Kofre bat dana urrez beteta, dana urre gorrixa*. **urregorri, urregorrixa** izena. "Urre hutsa, 24 kilateko urria." (SB <i>Eibetno)</i>**urrézko, urrezkúa** (a). De oro. *Casa de empeñuan eukitzen zittuan liburua ta, erloju urrezkua ta... Mertz*. Ikusten denez, izenaren atzetik ezarria ere bai adinekoek. Ik. **urrebítsézko**. **2. urre, urría** (a). izena. El palo de oros en los naipes. *Badaukazu urreik?*

2. URRE Ik. ur.

URRE-ALANBRE, urre-alanbria "Damaskinatzailliak, erliebe-damaskinaurako erabiltzen zeben urre-hari lodixari alanbria deitzen zetsen." (SB Eibetno). Ik. **urre-ari**.

URRE-ARI, urre-arixa izena. (Eibar) Damaskinatuan erabiltzen den urrezko haria. Ik. **urre-alanbre**.

URRE-BERDE, urre-berdia izena. "Aleación de oro y plata." (SB <i>Eibetno)</i>

URREBITSÉZKO, urrebitsezkúa (d). izenlaguna. Urre-bainua duen gauza. • Objeto con baño de oro. *Urrebitsezko erlojua erregalau zotsan boda egunian*. Ik. **zidarbitsézko**.

URREDUN, urreduna izena. (Eibar) Eibarko lantegia eta familia, damaskinatzaileendako materiala hornitzen zuena.

URREGIN, urregiña izena. (Eibar) "Orfebre. • Urrea lantzen dabena." (SB <i>Eibetno)</i>

ÚRREN1. urren, urrena (c). zenbatzailea. Hurrengo txanda batean. • El siguiente en frases como ésta: Txikitan, jolas baten txanda hartzerakoan, zera esan ohi genuen: **2. urren, urrena** (a).

Hurbilena. Ik. **úrren**.

ÚRRENGO1. úrrengo, úrrengua (a). izenlaguna. El siguiente. *Zein da urrengo jaixa?/ Guk naikua lan izan dou bizi izeten da urrengiak pe izango dabe./ Urrengundako eztago ogirik.* **andik**

urongo (c). adberbioa. Gero, hurrengo. *Andik urrengo, urongo arte* (b). Ikusi arte. Adio egiteko formula *Bai, adios, urongo arte*. **2. urongo** (b). adberbioa. Urrengo aldiz. • La próxima vez. *Eztakitt noiz etorriko naizen urrengo etxera./ Gabonetan ikusi neban Tomas eta urrengo San Juan egunian.*

Ik. **oiñurrengo. úrrenguan** (b). adberbioa. Otra vez, en una siguiente ocasión. *Urrenguan kontuz ibilli, badakizu ze pasatzen dan da./* **3. urongo** (b). posposizioa. Después de. *Ze dago telediarixuan urrengo?* ZEREN urrengo.

URRE-ORRI, urre-orrixa izena. (Eibar) Damaskinatuan erabiltzen den urrezko lamina mehea. Sin. urre-txapa.

URRERÁTU (a). da-du aditza. Hurbildu. • Acercar(se). *Ze pasatzen zan ikustera urreratu giñan da inspeziñora eruan giñuzten.*

URRETU aditza. (Eibar) URRE-GORRITTU. Dorar.

URRETX Ik. **urritz**.

URRÉTXINDOR, urrétxidorra (c). izena. (Soraluze) luscinia megarrhynchos. Ruiseñor.

URRE-TXORTA, urre-txortia izena. (Eibar) "(Damaskinatua). • Urre-matazia, gitxi-gora-behera gramo batekua." (SB <i>Eibetno).</i>

URREZURI, urrezurixa (d). Zilarra. Gutxi erabilia.

ÚRRI1. urri, urríxa (c). adjektiboa. Escaso, que da poco de sí. *Oso urrixa geratzen da perretxikua zartaiñera botatakuan./ Lan urrixa da ieteixakin gari-ebaitzia.* Ant. **ugari**. **2. urri** (c). adberbioa.

Gutxi. • Escaso. *Barriketia ugari eta formalidadia urri./ Oso urri dago lotsia.* Ant. **ugari**. **3. urri, urrixa** (d). izena. Octubre. *Joan dan urrittik aurtengo urrira bos milloi galduittu enpresiak./ Urrixan batzen die sagarrak. Gaur egun **otubre** ia bakarrik.*

URRIALDI, urrialdíxa (c). izena. Zerbait urri dagoeneko garaia. *Diru-urrialdiren baten kotxia saldu zeban, itxuria./ Jentia firin-faran jabik, baiña laster etorrikok urrialdixa.*

URRIAN Ik. **ur**.

URRÍNDU (b). da-du aditza. Urrundu. • Alejar(se). *Errittik urrintziak mesede eingotsu.*

ÚRRIÑ1. urriñ (a). adberbioa. Urrun. • Lejos. *Urrin bizi die.* Ant. **gertu, ur. eréiñ** (a). du aditza.

Sembrar. Se dice cuando se hace a voleo. Sin embargo cuando se deposita la semilla en un agujero: <i>sartu</i> *Akaberaik ezeukan garixan lanak, akaberaik ez. Eriñ, zimaurtu, jorratu, ebai, metatu* **urrin bárík** (c). esapidea. Gutxi gorabehera, hurbil. *Oiñezkero amarrak izango die urrin*

barik./ Orrek berrogei urte bai, urrin barik./ Zuen mutikua saltsan bazan guria be urrin barik ibilliko zuan. 2. urriñ, urriña (d). adjektiboa. Urrutikoa. • Lejano. *Baserri arek oso urriñak die. Klem./ Orrek eta gu senide urriñak ga.* Sin. **urriñeko. úrriñen, úrriñena** (d). adjektiboa. Urrutiena. • El más lejano. *Lezaso da Osintxuko etxeik urriñena./ Baserri danetara joate giñan gabon eskian baitta urriñenera be.* Ant. **urren**.

URRIÑÉKO, urriñekúa (b). izenlaguna. Urrutikoa. • Lejano. *Etxeko kontuak konpondu eziñ eta urriñekuak konpondu nai./ Gu urriñeko senidiak ga.* Ik. **urriñ**.

URRÍTTU (c). da aditza. Gutxitu. • Hacerse escaso, disminuir. *Aspaldixan asko urrittu da jentia tabernetan.* Ant. **ugaríttu**. Ik. **gutxíttu, murríttu**.

URRITX Ik. **urritz**.

URRITX BALTZ, urritx baltza izena. (Eibar) russula nigricans. Rúsula ennegrecida. (SB Eibetno).

URRITX GORRI, urritx gorrixa izena. russula turci. "Urritxen artian asko dira gorrizkarak. Gehixenak jateko balio gitxikuak edo kaltegarrixak.

ÚRRITZ1. urritz, urritza (c). izena. . corylus avellana. Avellano silvestre. *Urritza botatzeko setienbria onena. Bestela oiñ botatzen bozu urritza ta ipintzen bozu parrataako, sartuizu ortuan, da babak eldu baiño len ipurdixan tak!, usteldu ta plasta lurrea. Sebas. Txikia denean URRITZ-SASTRAKA ere bai. Irailean botatako urritza parrak egiteko erabiltzen da. Beste edozein sasoiotan botatakoa bizkor usteltzen da. Ik. **ur árbola, ur. 2. urritz, urritza** (c). izena. . russula cyanoxanta. Kolore morea duen perretxiku gozoa.**urritx baltz, urritx baltza** izena. (Eibar) russula nigricans. Rúsula ennegrecida. (SB Eibetno).**urritx gorri, urritx gorrixa** izena. russula turci. "Urritxen artian asko dira gorrizkarak. Gehixenak jateko balio gitxikuak edo kaltegarrixak.*

URRITZÉZKO, urritzezkúa (c). izena. Urritz zurez egina. • De madera de avellano.

URRÍTZ-MÁKILLA, urritz-mákillia (c). izena. Ur-arbola ipurdietan edo sasietan sortzen diren makila luze eta zuzenak. • Palo de avellano. *Urritz-makilak, parratarako ta akuluak eitteko onenak.* Ik. **urritz**.

URRITZ-SASTRAKA Ik. **urritz**.

URRITZ-TXARÁKA, urritz-txarakía (d). izena. URRITZ-TXARA, -ÍA. Jaral de avellanos. Ik. **txára, txaraka**.

URRÚFIÑO (c). Rufino, -a. *Mutill ona da Ibargaingo Urrufiño.* Ik. .

URRÚMA, urrumía (b). izena. URRUMÁRA. Behi-marrosa, sirenotsa, intziri ozena, etab. • Mugido, ruido de sirena, gemido sonoro, etc. *Gau guztia urrumaka jardun dabe beixak. Urruma esaten zaio muu normal samarra edo ez ozenegia denean, eta orrua eta makakorroe oso indartsua denean.*

URRÚSA, urrusía (c). izena. URRUXA. Txahal edo bildots eme jaio berria. *Jaio berrixa danian geixao esaten jau bigantxia. “—Ze dok, urruxia ala ixkua?”; “—Urruxia”; “—Bigantxia orduan”;* Bueno, jaio berrixan geixao urruxia, gero bigantxia. *Don./ Urrusia ta adarixa izeten dia. Urrusia esaten jako emiai. Luis. Ixko edo adari-ren oposizioan, batik bat. Ik. **biáe, bigántxa**.*

ÚRSALTO1. úrsalto, úrsaltua (c). izena. Urjauzia. • Cascada. *Ursalto baten azpitan arrapau giñuan anborraiña*. Ik. **urjáuzi**. **2. úrsalto, úrsaltua** (c). izena. Urjauzi energia sortzailea, errota, zerrategiak edo argindar turbinak mugitzekoa, adibidez. • Salto de agua. *Oñatin dare ursalto ikusgarrixak, sasoi batian Zerrajerianak izendakuak*. Ik. **indarrétxe**.

UR-SÁLTSA, ur-saltsía (d). izena. Ur xehetuz eta esnez egiten den postrea. Ik. **intxaur-sálsa**.

UR-SARDAU, ur-sardaua "Azkar egindako sardaua, bestia baiño ariñaua, baiña azkar-azkar egitten zana." (SB Eibetno) *Basarri guztietan eitten zana, ur-sardaua. Sarakada bat sagar zehetu, ondo jo, barrikan sartu ha, eta urakin bete goraiño*. Ik. **píttar**.

ÚR-TANTA, úr-tantia (a). izena. Gota de agua.

ÚRTE1. urte, urtía (a). izena. Año.

urte onéko égon (c). esapidea. Gizona egon. *Enbarazada dagonian ero, gizendu asko ein ddanian ero, urte oneko dago ori. Klem.* **urtebigarrengo** adberbioa. URTEBIGARRENGO dio Mertzedesek, "handik bi urtera" zentzuan.

Urte bigarrengo barrixa (umea), aura azten zanian beste bat barrixa, urrenguan beste bat barrixa.

URTEBETEGARRENGO ere esaten da. **úrtiak joan da úrtiak etorri** (b). esapidea. Urteak pasatu arren... *Urtiak joan da urtiak etorri tta ezta aurrerapideik ikusten.* **2. urte, urtía** (b). izena.

Urtebetetze eguna. • Día de cumpleaños. *Noiz da zure urtia? Nere, zure... urtia.* **Zenbat urte daukazu? galderari, erdixak eta beste ainbeste erantzun ohi zaio.** Sin. **urtébetetze égun, egun.**

urte askotarako (b). esapidea. Pertsona bat lehengoz ezagutzen denean -eskua emanaz jeneralean- esaten den agur formula. Baita urtebetetze egunean zoriontzekoa ere: *Zorionak eta urte askotarako.*

URTÉBARRI EGÚNA (b). izen propioa. Urtarrilaren 1a. El día de Año Nuevo. *Urtebarri egunian Udalaizten izan giñan.* EGUN erantsi gabe ere bai. *Etzi da Urtebarri./ Urtebarritan konbidauak dauzkau.* **Urte barrixai zoruak pe igarri** (c). esaera. Eguna luzatzen delako.

URTEBARRÚAN (b). adberbioa. Urte barruan. • Durante el transcurso del año. *Aurtengo urtebarruan akabau biar i dabe Plazentziako bariantia.*

URTEBÉTE1. urtebete (a). Un año. *Urtebete pasau dau ardaua probau barik.* **2. urtebete** Ik. **urtebete ságar**.

URTEBÉTE SÁGAR, urtebete sagarra (c). izena. URTEBÉTE, -ÍA. Sagar mota bat. • Cierta variedad de manzana. *Garratza, oso fuertia izan barek, oso sagar edarra zuan Urtebete-sagarra; Goldenan koloria. Klem./ Urtebete sagarra esaten jakon, ori-ori-orixa ta edarra. Mertz./ Ze prezio ein ddabe urtebetiak?*

URTÉBETETZE ÉGUN, urtebetetze egúna (c). izena. URTÉBETETZE, -IA. El día del cumpleaños. *Biar da nere urtebetetze eguna./ Noiz da Iratin urtebetetzia?* Ik. **urte**.

URTEBÍLLOTX, urtebillótza (c). izena. Urtea inguru duen ardi gaztea, aurrerako utzi dena. • Oveja de un año. *Urtia inguru daukenian, aurrerako lagatzen dia, da arei urtebillotxak. Don.* Sin. **arkázte**. Ik. **billotx-adári**.

URTÉERA, urtéeria (b). izena. URTEIXERA (ARAM.). Salida. *Urteeria topau ezindda kristonak ein giñuzen.*

URTÉKO1. urteko, urtekúa (b). izenlaguna. Del año. *Urteko ardaua daukau, merkia ta ona.* **2. urteko, urtekúa** (b). izenlaguna. De un año. *Urteko umia dauke.*

URTÉKO ÁJUSTE, urtéko ájustia (d). izena. Morroien urteko lan kontratua. Domusantuetan egiten zen. *Kriauak, jeneralmente, Domusantuak izete zien, kriauandako. Urteko ajustia Domusantutik Domusantura. Urteko ajustia zanian. Naiz kriada ta naiz kriau, urteko ajustia eiñ da jun urtia eitteke areaittik ero oneaittik aldetzen zebana, puxkat e ño, aura ola taillara ailegatzen etzan zera esaten jakon ari. Don./ Aura be Domusantutan. Azkena kosetxia artu artuana eitten dok, nobienbrian erdi inguruan ero, eta Domusantutan garixa eriñ. Eriñ eitten dau artzen daben berrixak; lagatzen dabenak artua rekojiduta laga, eta artzen daben berrixak naiz da lenguak Domusantuak arte euki. Artzen zeban berrixak eitten jua lana. Don.*

URTE-MÉZA, urte-mezía (b). izena. Misa de aniversario. *Biar da gure aitta-zanan urte-mezia.*

ÚRTEN ERTEN. Bergarako eta Osintxuko adin handiko jendeak ERTEN ere bai. **1. urten** (a). aditza. Irten. • Salir. *Berandu urten dot etxetik./ Ze ordutan urtetzen da autobusa./ Kanpoko atia itxi bai, eta desezauna bada eo, bestaldeko atetik erden. Aniz./ Ortaikua il bia zanian, jo suertia; suertian ertetze ebanak, bueno, zuk auraxe il biozu, auraxe il biar. Hil./ Salbetik ertendakuan egoten zan pasakallia kale danetati. Sot. (AA BergEus, 334. o.). NOR-NORK bezala darabil ia beti adineko jendeak. Baina NOR bezala ere entzuten da, gazteen artean batik bat. Gauza bera gertatzen da IGOrekin. **2. urten** (a). da-du aditza. Tocar en suerte en un juego de azar. *Loterixiak urten dost./ Ze numerok urten dau?* Hemen ere NORKdunak darabiltzate adinekoek nagusiki, baina gazteagoek ez hainbeste. **3. urten** (c). dio aditza. Dislocarse un miembro. *Eskuturak urten dotsa.* Edo besoak, behatzak... Baita, eskuturra etara dau. Ik. **etara.** **4. urten** (d). da-du aditza. Euki ohi den zerbaiten faltan izan: arropa, tresna, etab. • Carecer de algo que se ha tenido usualmente: prendas de vestir, herramientas, etc. *Ziero urtenda nago ontzittik; ero erreminttatik ero erreminttetatik. Klem./ ZAspaldixan alkondarataatik ziero urtenda nago./ Segatik urtenda gare.* ZERTATIK urtenda egon, ia beti. **5. urten, urténa** (d). adjektiboa. Jaikia, ausarta. • Atrevido, -a. *Salientia esaten dan moduan; ola zera, atrebidua ero danian. Klem./ Eskolan ola oso urtenak dienak ez tie izeten maixuen gustokuak.* Ik. **ténte, jaiki.** **6. urten, urténa** (c). adjektiboa. Saliente, tratándose de objetos. *Urtena, gauza bat bia dan lekua baiño kanporao dagonian. Klem./ Armaixo ori oso urtena dago.**

URTÉNUNA, urténunia (c). izena. Irtenunea. • Saliente. *Paretako urtenunia jo neban buruakin.*

URTÉ-SÁSÖE, -I1. urté-sasóe, -i, urté-sasóia (b). izena. Urte-garaia. • *Eztakitt ze urte-sasoittan ereitten dan arbixa.* **2. urté-sasóe, -i, urté-sasóia** (b). izena. Urtaroa. • Estación del año. *Negua da urte-sasoirik polittena./ Udaberrixa, udia, udazkena ta negua, urte-sasoia.*

URTÉZAR EGUN, Urtézar eguna (a). izen propioa. URTEZAR. Gabonzahar eguna.   El día de Nochevieja. *Urtezar egunian izan giñuzan akzidentia.* EGUN esan gabe ere bai. Biar da Urtezar. Sin. **Gabónzar egun.**

ÚRTU1. urtu (a). da-du aditza. Derretir(se). *Izotza urtu zanian potzua ein zan.* Ik. **négarrez úrtu.** **2. urtu** (c). da-du aditza. Fundir. *Txatarra urtuta eitten dabe saldia Altos Hornosen.* **3. urtu** (d). da-du aditza. Erretako kararria hauts bihurtu, desegin. *Lelenguan bai, baiña eonian urtzen da. Bai, bai, urtzen da, edo bestela ur pixkat bota. Felix.*

UR-TXÁKUR, ur-txakúrra (c). izena. Ugaberea. • Nutria. *Gure mutikotan izaten zien erreka*

baztarretan urtxakurrak. Ik. **igabera**.

URTZAILLE (Eibar) Fundidor. Sin. **galdari**.

ÚRUBI, úrubixa (d). izena. strix aluco. Cárabo. Gau txoria. Sin. gabeko mozolo (Sor.), basontz. (Elg.).

URUN Ik. **íriñ**.

URZAN Ik. **úsan**.

ÚRZELAI1. úrzelai, úrzelaixa (d). izena. Ura berez sortzen den zelaia, udan ere fresko egon ohi dena. • Prado que posee una surgencia que le hace estar fresco incluso en época de estiaje. *Urzelaixa, ola ura joaten dan sakonuna bat ero danian, urzelaixa, bai. Moalde (Mugertzako baserria) aldian bazuan zer bat, beti berde egote zana udan be, ura joate zalako.* **2. úrzelai, úrzelaixa** (d). izena. Ureztatu egiten zen zelaia. • Prado que en época de estiaje se regaba, por poseer en un nivel superior una fuente o acequia. *Billabiñes basarrixan urzelai edarrak eren gure mutikotan.* Elgetar bati jaso.

UR-ZINGÍRA, ur-zingiría (d). izena. Istinga. • Cenagal. "Zingira", soilik, ez omen da esaten. Ik. **istínga**.

UR-ZORRI, ur-zorrixa izena. "Especie de quisquilla de río." (SB <i>Eibetno)

</i>

URZOZO, urzozúa (d). izena. cinclus cinclus. Mirlo acuático.

URZÚLO, urzulúa (d). adjektiboa. (adierazkorra.) Ur asko edaten duena, urzale amorratua. • Gran bebedor de agua. *Gure mutikua urzulo demasa da.*

US! (d). interjekzioa. Grito para ahuyentar a los cerdos.

USÁINDDU1. usainddu (b). da aditza. Oler mal, heder. *Arraiña belaxe usaintzen da frigorifikotik kanpora./ Atzo ekarri ziñuan frigorifikua usaindduta dago.* Sin. **usáíña egin**. **2. usainddu** (b). du aditza. Oler, barruntar. *Bart gure txakurrak usainddu dau zeozer, zaunka baten jardun dau ta./ Arek laster usaindduko dau dirua nun dauan.*

USÁIÑ1. usáiñ, usáíña (a). izena. Olor, olfato. Ik. **ánts. mandua akaatzeko moduko usaiña** esapidea. Usain txarra. (Lar Antz). **usáíña artu** (b). du aditza. Oler algo. *Txakurrak usaiña artu dau ta ezta urriñ basurdia./ Usain txarra artzen dotsat asunto oni.* **usáíña egin** (b). zaio aditza. Jaki bati usain txarra sortu. *Aragixai usaiña ein jako ta bota txakurrai.* Sin. **usainddu. usáíña euki** (a). du aditza. Oler. *Eztakitt zeren usaiña daukan onek.* **usaiñian1. usaiñian** (c). Usain eginez. *Txakurra gaur goizian usaiñian ibilli da. Don.* Sin. **úsainka**. **2. usaiñian** (c). adberbioa. Usainaz baliatuz. *Usaiñian topau dau drogia.* **úsainka** (c). adberbioa. Usain eginez. • Olfateando. *Txakurra usainka dabill. Don.* **2. usáiñ, usáíña** (c). izena. Itxura, ikutua, haizea... *Orrek etxaukak tontuanik usaiñik pez./ Laster joango jakozek zoro-usaiñok.* Ik. **tontó-usaiñak kendu, zoró-usaiñ**. **3. usaiñ eiñ** (b). dio aditza. Usnatu, usaina hartzen jardun. *Usaiñ eixozu okela oni, ikusiko zu./ Txakurrak lenengo usaiñ eiñ ddotsa kotxiai da gero txixa.*

USAKÚMA, -E, usakumía (c). izena. Pichón. *Usakumia il ddau karabiniakin.*

ÚSAN, usána (c). izena. ÚSEN, URZAN. Sanguijuela. *Baserri ondoko erretenian dare usanak./ Usenak izeten zien, oiñ indiziñuak die, baiña. Geixotzen zanian plumonixakin-da usenak zanetan ipintzen zittuen. Ben.*

USARÍXO, usarixúa (c). izena. USADIXO. Usadioa. • Costumbre. *San Juan egunian lora-sortia bedeinkatzera eruatia zan emengo usarixua./ Usarixua zuan kantoriai-tta, abadiat-tta emutekua. Klem. usarixo zarréra* (c). esapidea. A la antigua usanza. *Usarixo zarrera dauke oinddio sukaldia./ Andra-gizonak demandan zebitzen, usarixo zarrian./ Leenaoko usarixora eittia pentsau zeban itxuria. Klem.*

USÁTORTOLA USÓTORTOLA.1. usátortola, usátortolia (b). izena. streptotelia turtur. Tórtola. *Len izaten zien paseko usatortolak. 2. usátortola, usátortolia* (d). izena. (eufemismoa.) Prostituta. *Beste usu-tortolak ez ete ditxuk gaiñera? (SM Ezten). Ik. tortola.*

USÁU1. usáu (a). du aditza. Usar. *Bizikleta au usau barik dago. Norbait —gizon edo emakume— sekula harreman sexualik izan gabea dela adierazteko ere bai. Au sekula usatzekia da ero. Gizonai be ola esango jako. Gizon au oinddio bustitzeke jak, au sekula aprobazteke jak, au oinddio eskapullazteke jak. Je, je, ori be esan oi da. Don. 2. usáu* (c). da aditza. Ohitura izan. • Ser costumbre. *Gaiñera len gurian usatzen zan, kuadrilla aundixa be bai, ni gaztia nitzanian gurian pare bat mirabe be bai, da beratzi bat lagun, zortzi-beratzi bat lagun, beti. katillu lurrezkuak, aundixak izete zien, lelengo danak saldia. Hil./ Neu be sekula kafian egoteke ezkonduakua naiz. Ez zan usatzen. Hil./ Lenao asko usatzen zan asun-blastiuak emutia./ Gustatzen jat puxkat (sagardoa). Ezkare usauta. Puxkat erango neuke, baiña asko ez. Mertz./ Jeneralmente guk usatzen giñuan astian lelungan iltzia (txerria). Don. Siestia nik beti usatzen juat. Don. Usatzen da, zan, giñuan, ez gare usauta... Adin handikoen artean normalak, baina bestela ez dira ia erabiltzen.*

USKERÍXA, uskerixía (b). izena. Huskeria. • Nimiedad, nadería. *Uskerixa bategaittik asarretu zien./ Uskerixa bat pagauta erosi neban. Ik. txatxarkeríxa.*

USNA! (d). interjekzioa. Txakurrari esaten zaiona usainka has dadin. *Usna!, txakurra, usna!*
USNAAN. Usainka. "

ÚSO, usúa (a). izena. Paloma.**Gabian uso, goizian bela** (d). esaera. Parranda biharamunetan, aje egunetan, esana.

USO TXIKI, uso txikixa (d). izena. columba oenas. Paloma zurita. Sin. **zurita.**

USOKÚMA, usokumía (b). izena. Cría de paloma, pichón.

USÓ-PASE, usó-pasia (b). izena. Usoak pasatzen direneko aldia. • Pase de paloma. *Udazkenian izaten da uso-pasia. Ik. kontrápase, páse.*

USÓTOKI, usótokixa (b). izena. Palomar.

USÓTORTOLA Ik. **usátortola.**

ÚSTE1. uste, ústia (b). izena. Opinión, proyecto, idea. *Lana gaur akabatzia zan nere ustia./ Zer,*

zuk beste uste bat zeunkan ala? **beste uste batekoa izan** (c). esapidea. Beste iritzi batekoa izan. **uste barik** (b). adberbioa. Inesperadamente. *Berak bape uste barik famoso ein zan.* **uste eztako, uste eztakua** (c). izenlaguna. Ustegabekoa. *Uste eztakon bat pasatzen ezpajaku seiretarako Madrillen gare./ Kinielia tokau jakue. Uste eztako diruokin teillatua konpondu bia dabe.* Sin. **ustébareko. ustez1. ustez** (a). izena. Iritziz. *Nere ustez eztago ondo./ Ustez ondo ein nebalakuan da azkenian kalabazia Honelako esaldietan, ustez... -ela, edo -elakuan.* **NOREN ustez 2. ustez** (c). izena. Ematen du. *Beti artzekuekin dago, ustez e bere kontura bizi gala./ Liñuak loria ederra eukitzen dau, anillan kolorekua, dana berdiñ-berdiñ, ustez itxasua dala.* **Aniz.ústietan egon** (c). esapidea. Uste izanez egon. *Zuen ama gaur bazkaltzera joango ziñaten ustietan zeuan.* **2. úste izan** (a). du aditza. Opinar, pensar. *Uste dot ibillaldi politta izengo dala.* **USTEN** ere entzuten da: *Zuk ze usten dozu?* **Ezer ez izan eta bai uste** (c). esaera. (Lar Antz).

ÚSTE AUNDÍKO, úste aundikúa (c). izenlaguna. Bere burua inportantetzat duena, buruiritzia. • Presuntuoso. *Uste aundiko personak etxatak gustatzen.* Ik. **buruirítzi**.

USTÉBAREKO, ustébarekua (c). izena. Uste gabekoa. • Imprevisto. *Gauza bat uste eta beste bat urtetze jakonian: ustebarekua pasau jako orri.* Klem. Sin. **uste eztako**.

ÚSTEL1. ustel, ustéla (a). adjektiboa. Podrido, -a. **2. ustel, ustéla** (c). adjektiboa. Sufritzen ez dakiena kirol edo lan batean. • El que no sabe sufrir o aguantar, el que se da fácilmente por vencido en un trabajo o deporte. *Pelotari ona da, baiña ustela.* **3. ustel, ustéla** (c). adjektiboa. Hegoaizea eta hezetasun handia dagoeneko eguraldiaz esan ohi da. *Zelako egualdi ustela eitten daben gaur. Egonian be izardittu eitten jat galtzarpiak.* **4. ustel, ustéla** (c). izena. Punto, en el mus y otros juegos de cartas. *Iru usteletara jokatu izan dou musian.*

USTÉLDU (a). da-du aditza. Pudrir(se).

Ik. **antsittu. Sagar ustelak ondoko guztiak usteldu** esaera. (Lar Antz). **ságar, sagárra** (a). izena. . malus domestica. Manzana, manzano. Zuhaitzari SAGAR ARBOLA ere bai. Bitan bereizten dira: **gezak** (dultzeak) eta **garratzak**. Zenbait sagar mota: **agostu sagarra, boskantoia, esnaolia, frantzes, guenetxe s., ipurberdia, kamusia, libra s., madari s., merkaliña, reineta zurixa eta beltza —edo errezil edo errege sagar zurixa eta beltza—, santiago s., san juan s., txori s., urdin s., urtebete s., zulote s., zuma s.** **jansagar, jansagarra** izena. "La manzana de comer." (Izag <i>Oñ</i>).

sagarra jo (c). aditza. Sagarra txikitu sagardoa egiteko. Ik. **sagárra jótoko mákina**.

USTÉLKOR, ustéلكorra (c). adjektiboa. Erraz usteltzen dena. *Sagar klase batzuk oso ustelkorrak izeten die.*

ÚSTU1. ustu (a). da-du aditza. Vaciar(se). **2. ustu** (a). aditza. (lagunartekoa.) Korritu, isuri. *Sartuaz bat ustu nintzuan.* Sin. **gaiñezka eiñ**.

UTS1. uts, útsa (a). adjektiboa. Vacío, -a. *Armaixua botilla utsez beteta dago.* **2. uts** (a). zenbatzailea. Ezer ez, zero. • Nada, cero. *Bi eta uts irabazi dau Realak.* **barruko utsa izan** "Gosea izan. *Ene! Au da barruko utsa daukatena!*" (Lar Antz). **utsían** (b). posposizioa. Kantzontzillo, kamiseta, narru... **UTSÍAN**: Soinean hori soilik dugula. *Kantzontzillo utsian urten juan ataira./ Narru utsian jarri zuan plaza erdixan.* **utsían géldittu** (b). esapidea. Quedar o dejar en cero. *Ixa utsian laga zebe Galartza.* **3. uts, utsa** (b). zenbatzailea. Gutxi. • Casi nada, poco. *Lana franko eiñ da utsa irabazten dau./ Utsagatik eneban baztarra jo.* **utsa denporan** (c). esapidea. Denbora laburrean. *Utsa denporan etorri zan etxia goittik bera.* **utsáगतik eta putzáगतik asarrétu** (c).

esapidea. Huskeriengatik haserretu. *Onek umiok utsagatik eta putzagatik asarretzeittuk. Klem.* Ik. **pútzak euki. utsáगतik irabázi** (c). esapidea. Gutxigatik irabazi edo galdu.

Utsagatik galdu dau Marinok etapia. utsán úrrengua (c). esapidea. Eskasa. *Sega au utsan urrengua dok.* **4. uts, útsa** (c). graduatzailea. Guztizkoa, totala. *Tonto utsa dok mutill ori./ Txorimalo utsa dok gure jefia.* Izenaren ondoan ere bai honelakoetan: *Diru utsa dok kontratista ori. Diruzale hutsa, alegia.* **On utsa, kakutsa** esaera. Onegia txarra da.

Ik. **Kakuts. 5. uts, útsa** (b). adjektiboa. Soila; edariez batik bat. • Puro, sin mezcla. *Esne utsa etaraidazu./ Bi uts eta iru kortau kobrau.* **6. uts, útsa** (d). adjektiboa. <i>Tortilla utsa</i> esaten zaio Udalan "tortilla frantsesari". **7. útsa!** (c). interjekzioa. Kakazaharra (finagoan). • Expresión que indica decepción. *Gaur neskatan eingo giñuala ta utsa./ Aurten bakaziñotara joango giñala ta utsa.* Ik. **kákazarra!, putza!** **8. uts, útsa** (b). izena. Kalea, fubolean edo pelotan, batik bat. • Fallo, pifia, sobre todo en el deporte. *Porterixa aurrian egundoko utsa ein zeban.* Sin. **kále.** **9. utsa** (c). da-du izenordaina. Mal menor. *Berak esandakua ein biar izaten da, eta utsa aintzen baleki./ Tia dator egunak pasatzera, ta utsa bakarrik baletor./ Etzan ixildu be eiñ, da utsa arrazoa baleu.* **10. uts eiñ** (a). aditza. Fallar, errar. *Iru egunetan uts ein ddot klasera./ Zeozetan uts ein botsut, barkatu./ Tantua eindda zeukala uts ein zeban.* Ik. **kále eiñ.**

10. UTS EIÑ (a). aditza. Fallar, errar. *Iru egunetan uts ein ddot klasera./ Zeozetan uts ein botsut, barkatu./ Tantua eindda zeukala uts ein zeban.* Ik. **kále eiñ.**

ÚTSIK (a). adberbioa. Vacío. *Erdi utsik zeuan frontoia.*

ÚTSUNA, -E, útsunia (b). izena. Hutsunea. • Espacio vacío. *Jente asko zeuan, baiña utsuna batzuk pe agiri zien./ Utsuna aundixa dago etxe aretan ama il zanetik.*

ÚUTIKAN! (c). interjekzioa. Utikan! Amorrúa edo haserrea adierazten duen hitza. *Ez fregaurik eiñ, ez kuartuak jaso... berandu jaiki ta kalera. Uutikan Zuekin etxaon ze eiñik./ Ainbeste ume, zeekin jantziik ez eta. Uutikan! Mertz.*

UUU onomatopeia. "Onomatopeya del viento." (SB Eibetno).

ÚXA! (c). interjekzioa. Voz para espantar gallinas. *Uxa oilluak, uxa! Ant. purra!*

UXAKA, UXAKATU Ik. **ixúka, ixukátu.**

UXARRÍAN (c). adberbioa. UXARKA, UXARRÁN, IXURRÍAN. Txerria edo basurdea lurrean muturka. • Hozando el cerdo o el jabalí. *Txarrixa uxarrían dabill./ Basurdiak patata saillak izurraittu uxarran./ Guk íxurrian esaten juau. Txarrixa ixurrian dabill, ixurtu ein ddau. Don.* Sin. iñuska (Eib.). Ik. **múturka, ixúrtu.**

UXATU aditza. UXAATU (IZAG ANTZ). Espantar. *Ortu dana oilloz beteta zeuan, da jun nitzanian danak uxatu nittuan. (Lar Antz).* Ant. **uxatu.**

UXUXUAN adberbioa. "Soman, aitzakia dela eta, horiek direla eta ez direla. *Errebajen uxuxuan jendia uari zebillen, baiña ezeuan ezer.*" (Lar Antz)

UZKAR Ik. **púzkar.**

UZTAI Ik. **úztai.**

UZTAPIKU

UZTARGÍLLE, uztargillía (c). izena. Uztarriak egiten dituenena. • Yuntero. *Uztargille langintzia akabau zan.*

UZTÁRRI (Eibar) **BUZTARRI** (EIB.). **1. uztarri, uztarríxa** (b). izena. Yugo.

uztarri baten ipintzeko modukuak (c). esapidea. Biak antzekoak. **2. uztarri, uztarríxa** (d). izena. Etxearen egituran, aidean geratzen diren osagaiak uztartzen dituen egurra. Uztarriak tximiniarako leihoak edo eskailera-zuloak egin behar direnean dira beharrezkoak, moztutako kuartoiak edo kapirixoak bertan dutelako asentaleku berria. **3. uztarri, uztarríxa** (d). izena. Dolareko ardatzean, azpiko ohola zanpatzen duena. • Muela (?) del lagar. *Lelengo tablia bota, gero beste orrek, senduauak, da aren gaiñian etortzen zan uztarríxa, aura goittik bera datorrena ejian, aura ezta apartatzen, aura betik an ibiltzen da gora ta bera. Don.*

UZTARRI-BAKAR, uztarri-bakarra (c). izena. Idi edo behi bakarra lotzeko uztarria.

UZTARRI-BEI, uztarri-beixa (c). izena. Uztarrian lotzen den behia.

UZTARRI-GANBELA lk. **burú-gánbela**.

UZTÁRTU (b). du aditza. Uncir. *Irixak uztartu garotara joateko.*

1. ÚZTAU **UZTAI**. **1. úztau, úztaua** (d). izena. Gurdi gurpilaren burdinazko estalkia. • Llanta, aro de hierro que cubre la rueda del carro. *Uztaua esate jako erruberiak gaiñian daroian burdiñiai. Don./ Burdi-bolantiak pa karga geixao erabiltzeko batera, da ba zela uztau zabala zeban, bide gutxiao ondatu kamiñuan. Don.* lk. **burtúel, burtxirrínka, uel**. **2. úztau, úztaua** (d). izena. Galdara baten heldulekua. • Aro que hace de asa; de un caldero, por ejemplo. *Galdaria gaiñian, eltzeko kertena, uztaua. Don.* **3. úztau, úztaua** (d). izena. Upela biltzen duen burdinazko aroa. • Aro de tonel. *Ase (barrika), jarixoik euki eztaixen. Uztauak-eta estutu, ta gero ur puxkatekin ipiñi gaiñetik eta azpittik. Don.*

2. ÚZTAU, O, úztaua (b). izena. . rumex sp.. Romaza. Gure ortu eta soroetako belar txarrik ezagunetarikoa. Zuztar luze-luzea izaten du eta ez da erraza ateratzen. Sikatutakoan kolore gorria hartzen du eta hazi mordoak jalgitzen zaio. Klase bat baino gehiago dago, baina antzerakoak dira.